

БЕЗПЕКА АТОРВАСТАТИНУ* НА ПІДСТАВІ АНАЛІЗУ 44 ЗАВЕРШЕНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У 9416 ПАЦІЄНТІВ Скорочений виклад

C. B. Newman, G. Palmer, H. Silbershatz et al.
Am J Cardiol 2003;92:670-676

Вилучення з ринку препарату церивастатин після повідомлень про його асоціацію з фатальним рабдоміолізом спричинило повторну ретельну перевірку багатьох медикаментів, призначених для довготривалого прийому. Тому в цей час особливо доречною є всебічна оцінка даних про безпеку аторвастатину. Крім того, дослідження свідчать, що, незважаючи на рекомендації стосовно контролю рівня холестерину, лікарі недостатньо ефективно запроваджують їх у клінічну практику, і багато пацієнтів залишаються нелікованими або недостатньо лікованими. Метою цього дослідження є забезпечення медичної громадськості додатковою інформацією про побічні ефекти та безпеку аторвастатину.

Методи

База даних об'єднаних досліджень. В єдину базу даних для аналізу звели дані 44-х клінічних досліджень аторвастатину, які були завершені до 1 листопада 2001 року.

Вісімнадцять з цих досліджень починалися з вихідного періоду тривалістю 4–8 тижнів, під час якого пацієнти отримували плацебо 1 раз на день і дотримувалися дієти. Після цього вихідного періоду відповідних пацієнтів рандомізували на лікування. У більшості досліджень фаза активного лікування тривала від 2 тижнів до 18 місяців, причому дози аторвастатину коливались від 10 до 80 мг.

Двадцять три дослідження мали дизайн з паралельними групами, у яких застосовували фіксовані дози, і пацієнти приймали одну дозу аторвастатину протягом усього дослідження. У 21 дослідженні дозу препарату або титрували, або лікування змінювали. Пацієнти отримували фіксовану дозу в перші 4–16 тижнів, після цього дозу збільшували, або пацієнта переводили з плацебо на активне лікування, або з монотерапії на комбіновану терапію. Шість із досліджень, у яких титрували дозу, мали тривалість один рік і були призначені для отримання інформації про безпеку протягом тривалого часу лікування у порівнянні з іншими статинами.

У 17 дослідженнях пацієнти отримували інші статини, у тому числі флювастатин у дозі 20–80 мг, ловастатин у дозі 20–80 мг, правастатин у дозі 10–40 мг і симвастатин у дозі 10–80 мг. У кожному з цих досліджень тривалість лікування і кількість візитів у динаміці була аналогічною для аторвастатину і статину, який обрали для порівняння.

Групування бази даних. Проаналізували дві окремі бази даних, по-різному згруповані. В одну базу даних включили дані з усіх завершених досліджень, що дало змогу провести всебічний аналіз безпеки. В іншу базу даних включили всіх пацієнтів, лікованих іншими (крім аторвастатину) статинами, і вона представила собою “групу іншого статину”. Дані про 236 пацієнтів, лікованих церивастатином, включили з аналізу. Також створили групу фіксованої дози аторвастатину, у яку увійшли дані з усього періоду лікування 23 досліджень паралельних груп, а з 21 дослідження включили лише періоди лікування до зміни дози. Таке групування дало змогу оцінити безпеку аторвастатину у всьому діапазоні доз.

*Аторвастатин зареєстрований в Україні компанією “Пфайзер” під назвою ЛІПРИМАР.

Популяція пацієнтів. У дослідження включали чоловіків і жінок різних етнічних груп з діагнозом ІХС, у тому числі пацієнтів, що мали високий ризик виникнення серцево-судинних ускладнень. Пацієнтів виключали, якщо вони вживали надмірну кількість алкоголю або застосовували інші ліпідознижуючі засоби, а саме: ніацин, пробукол, псиліум, фібрати, секвестранти жовчних кислот, риб'ячий жир чи інші статини. Більшість учасників мали вихідний рівень холестерину ліпопротеїдів низької густини (ЛПНГ) $\geq 4,1$ ммоль/л і рівень тригліцеридів $\leq 6,8$ ммоль/л.

Аналіз безпеки. Для оцінки параметрів безпеки в багатоцентрових дослідженнях використовували центральні лабораторії, а в одноцентрових дослідженнях — місцеві лабораторії. На аналіз брали венозну кров (пацієнт не приймав їжі мінімум 12 год.). При кожному візиті пацієнта отримували весь спектр лабораторних показників (у тому числі АСТ і АЛТ). На початку і в кінці дослідження виконували фізикальне дослідження і записували ЕКГ.

Побічні ефекти реєстрували протягом усієї фази лікування і протягом 30 днів після припинення лікування. Побічні ефекти класифікували на підставі їх інтенсивності і реакції на досліджуваний препарат. Ефекти, які починались під час лікування або збільшувались в інтенсивності або частоті від моменту початку терапії або від моменту фази вихідного лікування (плацебо), відзначали як симптоми й ознаки, пов'язані з лікуванням. Для кожного пацієнта кожен побічний ефект враховували лише раз. Дослідник визначав інтенсивність побічного ефекту (легкий, середньої важкості, важкий) і його зв'язок з досліджуваним медикаментом (немає очевидного зв'язку, малоімовірний, імовірний, очевидний зв'язок або недостатньо інформації). До серйозних побічних ефектів зараховували: рак, смерть, загрозові для життя події, інвалідизуючі ускладнення, вроджені аномалії, необхідність у госпіталізації чи пролонгування госпіталізації, а також випадкове чи свідоме передозування.

Аналіз безпеки стосовно м'язово-скелетної системи і печінки. Тривалим підвищенням креатинфосфокінази (КФК) вважали отримання двох послідовних показників > 10 x верхній ліміт норми (ВЛН). Якщо дослідник вважав необхідним, м'язові симптоми також оцінювали із застосуванням стандартних клінічних параметрів функціональної спроможності і м'язової сили.

Клінічно значущим підвищенням АСТ/АЛТ вважали отримання двох послідовних показників > 3 x ВЛН у межах 14 днів. Реєстрували також будь-які інші підвищення рівня цих ферментів, що у 3 рази перевищували ВЛН.

РЕЗУЛЬТАТИ

Характеристика пацієнтів. У базу даних усіх завершених досліджень включили дані про 16 495 пацієнтів. З них 9416 отримували аторвастатин, 5290 — інші статини (симвастатин, 2771 пацієнт; правастатин, 807 пацієнтів; ловастатин, 968 пацієнтів; флювастатин, 744 пацієнти) і 1789 — плацебо.

У базу даних фіксованих доз аторвастатину включили дані про 11 065 пацієнтів, які були розподілені таким чином: плацебо, 1949 пацієнтів; аторвастатин 10 мг, 6343 пацієнти; аторвастатин 20 мг, 242 пацієнти; аторвастатин 40 мг, 186 пацієнтів; аторвастатин 80 мг, 2345 пацієнтів.

Тривалість лікування. Для бази даних усіх завершених досліджень загальна експозиція до плацебо, аторвастатину та інших статинів була відповідно 506, 7812 і 4064 пацієнто-років. Майже половина пацієнтів (47%) приймали аторвастатин ≥ 1 року.

У базі даних фіксованих доз найбільша експозиція була для дози 10 мг (6074 пацієнто-роки для аторвастатину 10 мг порівняно з 138, 65 і 1144 пацієнто-роками відповідно для аторвастатину 20, 40 і 80 мг). Це відображає той факт, що в біль-

шості досліджень лікування розпочинали з дози 10 мг перед тим, як титрувати до вищої дози.

Безпека. Аналіз бази даних усіх завершених досліджень засвідчив, що загальний профіль побічних ефектів був подібний для аторвастатину та інших груп статинів (табл. 1). Хоча відсоток пацієнтів, які відзначили побічні ефекти, у групі плацебо був нижчим, ніж у групі аторвастатину, це частково можна пояснити тим фактом, що загальна тривалість експозиції пацієнтів до аторвастатину була значно довшою, ніж тривалість експозиції пацієнтів до плацебо. Для всіх груп асоційовані з лікуванням побічні ефекти найчастіше стосувалися травної системи, тіла як єдиного цілого, м'язово-скелетної системи і нервової системи (табл. 2). Специфічні, пов'язані з лікуванням побічні ефекти у групі аторвастатину і групах інших статинів траплялися нечасто.

Загалом аторвастатин переносився добре. Серед пацієнтів, які отримували аторвастатин, частота відміни внаслідок специфічного типу побічного ефекту була низькою (від 0,01 до 0,4%). Найчастішими побічними ефектами, які призводили до відміни препарату у групі аторвастатину, були міальгія (0,4%), біль (0,3%) і біль у животі (0,2%). Найчастішими побічними ефектами, які призводили до відміни препарату у групах інших статинів, були міальгія (0,7%), біль (0,4%) і диспепсія (0,4%). Серед пацієнтів у групі плацебо побічними ефектами, які призводили до відміни препарату, були біль у животі (0,3%), нудота (0,3%) і діарея (0,2%). Лише 3% лікованих аторвастатином пацієнтів порівняно з 1% пацієнтів із групи плацебо і 4% пацієнтів, які отримували інші статини, виходили з досліджень унаслідок пов'язаних з лікуванням побічних ефектів (табл. 1).

Таблиця 1.

Дані з усіх завершених досліджень: огляд безпеки, у якому аторвастатин порівнюється з іншими статинами і плацебо

	Плацебо (n=1789)	Аторвастатин (усі дози)(n=9416)	Інші статини (n=5290)
Пацієнти, у яких виник ≤ 1 побічний ефект			
Усі	45%	65%	67%
Асоційовані з лікуванням	15%	18%	19%
Припинення лікування внаслідок побічних ефектів (кількість пацієнтів, %)			
Усі	25 (1%)	398 (4%)	297 (6%)
Асоційовані з лікуванням	16 (1%)	241 (3%)	188 (4%)
Серйозні нефатальні побічні ефекти (кількість пацієнтів, %)			
Усі	137 (8%)	963 (10%)	590 (11%)
Асоційовані з лікуванням	114 (6%)	19 (< 1%)	6 (< 1%)
Смерть (кількість пацієнтів, %)	12 (1%)	66 (1%)	30 (1%)

Таблиця 2.

Дані всіх завершених досліджень:
асоційовані з лікуванням побічні ефекти, які виникли
в $\geq 1\%$ лікованих аторвастатином пацієнтів, за системами органів

Система органів	Плацебо (n=1789)	Аторвастатин (усі дози) (n=9416)	Інші статини (n=5290)
Травна	78 (4%)	732 (8%)	455 (9%)
Тіло як єдине ціле	87 (5%)	483 (5%)	291 (6%)
М'язово-скелетна	18 (1%)	299 (3%)	186 (4%)
Нервова	31 (2%)	248 (3%)	154 (3%)
Шкіра/придатки	15 (1%)	166 (2%)	88 (2%)
Метаболічна/харчування	18 (1%)	136 (1%)	46 (1%)
Спеціальних чуттів	3 (< 1%)	51 (1%)	20 (< 1%)
Урогенітальна	11 (1%)	51 (1%)	30 (1%)
Серцево-судинна	32 (2%)	49 (1%)	30 (1%)

Про серйозні нефатальні побічні ефекти повідомляв однаковий відсоток пацієнтів у кожній групі лікування. У групі аторвастатину серйозні побічні ефекти були переважно пов'язані з серцево-судинною системою (4%), тілом загалом (2%) і травною системою (2%). Відповідними показниками в інших групах статинів були 5, 3 і 1%. Для аторвастатину й інших груп статинів частота специфічних серйозних побічних ефектів була низькою ($\leq 2\%$). Асоційовані з лікуванням серйозні побічні ефекти траплялися рідко (< 1%) як у групі аторвастатину, так і у групах інших статинів. В усіх групах лікування частота смерті була низькою, не було жодного випадку смерті, пов'язаного з лікуванням.

Аналіз побічних ефектів, зроблений у групі фіксованих доз, засвідчив, що порція пацієнтів, які відзначали ≥ 1 побічний ефект або ≥ 1 асоційований з лікуванням побічний ефект, була подібною до плацебо для кожної дози аторвастатину. Порушення лабораторних показників частіше відзначали в пацієнтів, лікованих аторвастатином, ніж у пацієнтів з групи плацебо або інших статинів. Однак це також може бути наслідком відмінностей у загальній експозиції пацієнтів до лікування.

Параметри м'язово-скелетної і печінкової безпеки. Серед 44 проаналізованих досліджень жоден лікований аторвастатином пацієнт не мав міопатії чи рабдоміолізу. Як для групи аторвастатину, так і для груп інших статинів найчастішим м'язово-скелетним побічним ефектом була міальгія; в обох групах міальгію відзначали 4% пацієнтів. Аналіз групи фіксованих доз засвідчив, що частота міальгії не збільшувалась із збільшенням дози аторвастатину, і на кожній дозі відсоток пацієнтів, які відзначали цей побічний ефект, був низьким. Лише в одного пацієнта, що отримував аторвастатин, відзначили тривале зростання КФК $> 10 \times$ ВЛН. Проте це не супроводжувалося м'язовими симптомами.

Підвищення печінкових трансаміназ було подібним у групах аторвастатину та інших статинів. Тривале, клінічно значуще зростання АСТ/АЛТ відзначили в 47 пацієнтів (0,5%) з групи аторвастатину порівняно з 5 пацієнтами з групи плацебо (0,3%). Із цих 47 пацієнтів 18 продовжували лікування аторвастатином. Аналіз групи аторвастатину засвідчив, що для будь-якої дози < 1% пацієнтів відзначали тривале підвищення рівня трансаміназ.

М'язово-скелетні і печінкові нефатальні серйозні побічні ефекти траплялися рідко (< 0,5% для будь-якого специфічного побічного ефекту). Найчастішим м'язово-скелетним побічним ефектом був артрит, який траплявся з частотою 0,15% у пацієнтів з групи аторвастатину і в 0,21% пацієнтів, які отримували інші статини. Міальгія була зареєстрована як серйозний побічний ефект лише у трьох пацієнтів з групи аторвастатину (0,03%) і в 1 пацієнта з групи інших статинів (0,02%). Холецистит і холелітіаз були єдиними печінковими серйозними побічними ефектами, які виявили в 0,18% пацієнтів з групи аторвастатину і в 0,17% пацієнтів з групи інших статинів.

Припинення лікування внаслідок печінкових і м'язово-скелетних побічних ефектів траплялося рідко (< 1%).

ОБГОВОРЕННЯ

У більшості досліджень застосовували найнижчі і найвищі дозволені дози аторвастатину. Кількість пацієнтів, які отримали лікування аторвастатином у дозах 10 і 80 мг, була достатньо суттєвою, щоб оцінити відношення доза/побічні ефекти. Загалом частота побічних ефектів серед пацієнтів, лікованих аторвастатином, пацієнтів, що отримували інші статини, і пацієнтів, які отримували плацебо, була низькою. Для групи аторвастатину частота побічних ефектів була нижчою, ніж повідомляли при подачі заявки на реєстрацію препарату. Коли асоційовані з лікуванням побічні ефекти аналізували за системами організму, то найчастішими асоційованими з лікуванням аторвастатином та іншими статинами побічними ефектами були ефекти з боку травної системи. Серед пацієнтів з групи аторвастатину серйозні побічні ефекти траплялися рідко і рідко були причиною відміни препарату; порушення лабораторних показників також траплялись нечасто.

Одним з питань, яке з'ясували щодо потужного статину, такого як аторвастатин, є можливість того, що низький рівень холестерину ЛПНГ внаслідок лікування може викликати побічні ефекти. Попередній аналіз даних з 21 дослідження виявив, що частота асоційованих з лікуванням побічних ефектів у 319 лікованих аторвастатином пацієнтів, у яких більше 1 разу виявляли рівень холестерину ЛПНГ $\leq$ 2 ммоль/л, була зіставимою з частотою побічних ефектів, яку виявляли в усій групі аторвастатину і в пацієнтів, які отримували інші статини.

Статини знижують внутрішньоклітинну продукцію холестерину в печінці, пригнічуючи конкурентним шляхом редуктазу 3-гідрокси-3-метилглутарил коензиму А, — ензиму, який відповідає за біосинтез холестерину, а також збільшуючи кількість печінкових рецепторів ЛПНГ на поверхні клітин, унаслідок чого зростає захоплення і катаболізм холестерину ЛПНГ. Тому завжди говорили про потенціал статинів викликати підвищення печінкових ферментів. Попередні клінічні дослідження статинів засвідчили, що частота підвищення печінкових трансаміназ, більша ніж у три рази від ВЛН, становить приблизно 1%.

Частота тривалого підвищення печінкових трансаміназ, про яку повідомляли при реєстрації аторвастатину в 1996 році, була низькою: 0,2%, 0,2%, 0,6% і 2,3% для аторвастатину відповідно в дозах 10, 20, 40 і 80 мг. Для всіх доз аторвастатину комбінована частота становила 0,7%.

Наше дослідження підтверджує попередній аналіз безпеки аторвастатину. Печінкові побічні ефекти траплялись нечасто і тривале підвищення печінкових

трансаміназ виявляли рідко, частота цього підвищення не відрізнялась від інших статинів. У діапазоні доз 10–80 мг у менше 1% лікованих аторвастатином пацієнтів виявляли тривале зростання печінкових трансаміназ. Після зниження дози або відміни лікування ці рівні здебільшого повертались до норми. Як і при застосуванні інших статинів, печінкові проби треба перевіряти в усіх пацієнтів, які отримують аторвастатин. При зростанні трансаміназ $> 3 \times$ ВМН дозу треба знизити або припинити лікування.

Міопатія, яку клінічно визначають як підвищення рівня КФК $> 10 \times$ ВМН, що супроводжується м'язовим болем або м'язовою слабкістю, трапляється рідко (приблизно 1 випадок на 1000 пацієнтів), але вважається важливим побічним ефектом статинів. Точний механізм індукованої статинами міопатії невідомий. Однак міопатія з більшою ймовірністю виникає в осіб, які мають комплексні медичні проблеми, і/або в тих, хто отримує кілька супутніх медикаментів. Поєднання статинів з препаратами, які є потужними інгібіторами СYP3A4, може підвищити ризик міопатії. До таких препаратів належить циклоспорин, еритроміцин, кларитроміцин, нефазодон і азольні протигрибкові засоби. Інші ліпідознижуючі засоби (наприклад, ніацин і фібрати) також можуть викликати міопатію самі по собі і збільшити ризик індукованої статинами міопатії.

Якщо індукована статином міопатія минає непоміченою і лікування продовжується, може виникнути гострий рабдоміоліз і незворотна ниркова недостатність. Власне тому у великих дослідженнях статинів (ловастатину, правастатину і симвастатину) включали специфічну оцінку безпеки, щоб вчасно виявити міотоксичність. Однак не виявили підвищеного ризику рабдоміолізу чи тривалого зростання КФК $> 10 \times$ ВМН порівняно з плацебо. Недавно сукупний аналіз, проведений Benghozi і співавт., засвідчив, що частота суттєвого зростання рівнів КФК серед пацієнтів, лікованих флювастатином у дозі 20, 40 і 80 мг, була низькою і не відрізнялась у пацієнтів, лікованих плацебо.

У нашому аналізі ми не виявили випадків міопатії чи рабдоміолізу у групі пацієнтів, лікованих аторвастатином, і лише в 1 пацієнта було тривале зростання КФК, яке не поєднувалося з м'язовими симптомами. Таким чином, наш аналіз не дає підстав стверджувати, що лікування аторвастатином асоціюється з підвищеною частотою міопатії при застосуванні всього діапазону доз. Однак треба зауважити, що ми отримали дані з контрольованих клінічних досліджень, у яких інші ліпідознижуючі препарати (такі як фібрати) виключались.

Частота виникнення міальгії була низькою ($\leq 3\%$) у групі аторвастатину й у групі плацебо, вона не була пов'язана з дозою аторвастатину. Частота відміни препарату внаслідок міальгії була низькою і подібною між аторвастатином і групою інших статинів (відповідно 0,4 і 0,7%). Серйозні побічні ефекти з боку м'язово-скелетної системи траплялися рідко.

Недавно опубліковані дані дослідження ASCOT підтримують дані про безпеку аторвастатину. У цьому дослідженні 10 305 пацієнтів з помірним чи середнім підвищенням загального холестерину були рандомізовані на аторвастатин 10 мг ($n = 5168$) або плацебо ($n = 5137$), середня тривалість лікування була 3,3 року. Лише один нефатальний випадок рабдоміолізу виявили у групі аторвастатину в чоловіка, який вживав велику кількість алкоголю і мав гарячку. Кількість серйозних побічних ефектів і частота підвищення печінкових трансаміназ не відрізнялась між пацієнтами, лікованими плацебо і аторвастатином.

Тривають інші дослідження аторвастатину в різноманітних популяціях пацієнтів, які в майбутньому дадуть нам додаткові дані стосовно його безпеки.

СТАТИНИ І БЕЗПЕКА: ЗАСТОСОВУЮЧИ РЕЗУЛЬТАТИ РАНДОМІЗОВАНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У КЛІНІЧНІЙ ПРАКТИЦІ (РЕДАКЦІЙНИЙ КОМЕНТАР)

Скорочений виклад

D. Waters
Am J Cardiol 2003;92:692-695

У цьому числі *The American Journal of Cardiology* Newman зі співавт. подають огляд профілю безпеки аторвастатину у близько 10 000 пацієнтів, яких було залучено в 44 клінічні дослідження. У більшості цих досліджень було включено групи плацебо або групи лікування іншим статином, що давало змогу робити порівняння. У дослідженнях вивчали діапазон доз від 10 до 80 мг, причому досить велика кількість пацієнтів отримувала найвищу рекомендовану дозу. Аторвастатин — це статин, який найчастіше застосовують у США і всьому світі, тому ця стаття є цінним доповненням до літератури. Визначаючи точніше ризик лікування, дослідники дають нам змогу точніше розрахувати співвідношення ризик/користь для цього типу лікування.

Переваги терапії статинами

Нині дехто забув, що лише десять років тому користь від зниження рівня холестерину була дискусійною. У мета-аналізі, опублікованому в 1992 році, було зроблено такий висновок: “Зниження концентрацій холестерину в сироватці не знижує смертності і малоймовірно, щоб це запобігало ІХС”. Нездатність більш ранніх клінічних досліджень переконливо засвідчити, що зниження холестерину дає чіткий позитивний ефект, можна пояснити медикаментами, які тоді були в наявності. Їх потужність була низькою, вони часто викликали побічні ефекти, так що було складно підтримати суттєву відмінність у рівнях холестерину ЛПНГ між групами медикаментозного засобу і плацебо протягом кількох років.

Статини змінили цю ситуацію. У дослідженні 4S, результати якого було опубліковано в 1994 році, 20–40 мг симвастатину знизили холестерин ЛПНГ на 35% протягом 5 років, що викликало 30% зниження загальної смертності і зіставиме зниження всіх звичайних коронарних кінцевих точок. Пацієнти в дослідженні 4S мали клінічні ознаки ІХС і високий рівень холестерину. Подальші дослідження засвідчили, що позитивний ефект статинів поширюється на пацієнтів з ІХС, які мають середні рівні холестерину, на пацієнтів з гіперхолестеринемією без ознак ІХС, а також на осіб з середніми рівнями холестерину ЛПНГ і без ознак ІХС.

Більш недавні дослідження засвідчили, що статини чинять позитивний ефект у пацієнтів, які мають високий ризик коронарних ускладнень незалежно від рівня холестерину крові.

У дослідженні Heart Protection Study (HPS) 20536 пацієнтів з підвищеним ризиком коронарних ускладнень, які мали середній рівень загального холестерину > 3,5 ммоль/л, були рандомізовані на прийом симвастатину в дозі 40 мг/день чи плацебо, і за ними стежили 5 років. Кожна з таких кінцевих точок, як частота коронарних подій, інсультів і процедур ревазуляризації, була знижена приблизно на

25% у групі статину. Зниження ускладнень було таким же значущим у пацієнтів, вихідний рівень холестерину ЛПНГ яких був < 2,6 ммоль/л, як і в пацієнтів з вищими вихідними рівнями. Ці пацієнти високого ризику мали користь від лікування статином незалежно від вихідного рівня холестерину.

Дослідження ASCOT також підтверджує, що статини мають позитивний ефект у пацієнтів високого ризику незалежно від їх рівнів холестерину у крові. У цьому дослідженні рандомізували 10305 пацієнтів, які мали ≥ 3 інших факторів ризику (але не було даних про ІХС) до аторвастатину в дозі 10 мг/день або плацебо, якщо рівень загального холестерину в них був < 6,5 ммоль/л. Це дослідження завчасно було припинене через 3,3 року спостереження, оскільки виявили зниження первинної кінцевої точки на 36% (нефатальний ІМ плюс фатальні ускладнення ІХС) і зниження фатальних і нефатальних інсультів на 27%. Позитивний ефект був подібним при всіх вихідних рівнях загального холестерину чи холестерину ЛПНГ. Первинним фактором ризику в пацієнтів у цьому дослідженні була гіпертензія, але зниження рівня холестерину зменшило ризик ускладнень.

Видається, що статини знижують ризик незалежно від його фактору — чи це діабет, низький рівень холестерину ЛПВГ, гіпертензія, куріння, чи літній вік. Чи означає це, що позитивні ефекти статинів є наслідком інших механізмів, ніж зниження холестерину? Простішим поясненням є те, що за нинішніми стандартами практично кожен у сучасному суспільстві має гіперхолестеринемію (а також гіпертензію і надмірну вагу тіла). Доведено, що для кожної зміни фактору ризику від будь-якого стартового рівня зміна самого ризику є постійною пропорцією. Тому абсолютне зниження ризику внаслідок зниження фактору ризику буде суттєвим у пацієнтів, які мають високий ризик з будь-якої причини. Ця концепція пояснює, чому зниження холестерину і контроль інших факторів ризику є позитивними в пацієнтів високого ризику, навіть якщо рівні холестерину нормальні.

РИЗИК СТАТИНІВ

В епідеміологічних дослідженнях дуже низькі рівні холестерину у крові асоціюються із зростанням несерцевої смертності і кількості несерцевих захворювань. Коли статини вперше почали досліджувати в 1980-х роках, список потенційних побічних ефектів включав порушення сну, самогубства, зниження ментальної гостроти, депресію, геморагічний інсульт, катаракту, рак, дисфункцію печінки і міопатію. Добре сконструйовані дослідження засвідчили, що статини не викликають порушень сну, не порушують когнітивної функції і не викликають катаракт. Кількість самогубств і геморагічних інсультів також не зростало в лікованих статинами групах, що довели рандомізовані дослідження. Ризиками терапії статинами, які залишалися, були підвищення печінкових ферментів, міопатія і, можливо, рак.

СТАТИНИ І ПЕЧІНКА

Висока доза ловастатину викликає некроз печінки у кроликів, ранні клінічні дослідження ловастатину виявили часте незначне підвищення печінкових ферментів. Тому в рекомендаціях для застосування цього першого статину було написано: "Печінкові ферменти треба перевіряти до початку лікування, на 6 і 12 тижні після початку лікування чи збільшення дози і надалі кожні півроку". Якщо АЛТ або АСТ зростала > 3 x ВЛН, то рекомендували припинити терапію. Такі рекомендації були подібними для застосування всіх статинів.

Моніторинг печінкових ферментів у великих рандомізованих дослідженнях забезпечив велику кількість інформації, яка має значення для клінічної практики. У дослідженні AFCAPS/ТехCAPS АСТ і АЛТ вимірювали кожні 6 тижнів протягом першого року і півроку під час решти 4-х років дослідження. Серед 3242 пацієнтів

з групи ловастатину у 36% один і більше разів виявляли підвищення рівня ферментів, але це ж виявили у 30% з 3248 пацієнтів з групи плацебо. Однак послідовне зростання рівня ферментів > 3 x ВЛН виявили лише в 0,6% пацієнтів з групи ловастатину і в 0,3% пацієнтів з групи плацебо. У більшості цих пацієнтів, які продовжували лікування, рівень ферментів повернувся до норми. Ці знахідки вказують, що ізольоване незначне підвищення АСТ і АЛТ у більшості випадків не є причиною для занепокоєння чи припинення лікування.

У дослідженні HPS, у якому 20 536 пацієнтів отримували симвастатин у дозі 40 мг/день або плацебо протягом 5 років, не виявили суттєвого зростання АСТ чи АЛТ у пацієнтів з групи симвастатину порівняно з групою контролю. Лише в 9 пацієнтів з групи симвастатину і 4 з групи плацебо виявили тривале підвищення рівня ферментів > 4 x ВЛН. Про аналогічні знахідки повідомили в дослідженні CARE, LIPID і WOSCOPS. У дослідженні ASCOT, у якому 10 305 пацієнтів отримували аторвастатин 10 мг/день або плацебо протягом 3,3 року, не виявили суттєвих відмінностей щодо рівнів АСТ чи АЛТ між двома групами лікування.

Тому результати дослідження Newman і співавт. не є несподіванкою: 0,5% з 9416 лікованих аторвастатином пацієнтів мали тривале зростання рівнів АСТ чи АЛТ > 3 x ВЛН порівняно з 0,3% у групі плацебо. Коли проаналізували лише дози 10 і 20 мг, то частота зростання ферментів у лікованих пацієнтів була насправді нижчою, ніж у групі плацебо.

Причина незначного підвищення рівня ферментів у пацієнтів, які отримують лікування статинами, залишається невідомою. Помірні підвищення ферментів не є ознакою майбутньої печінкової недостатності і в більшості випадків вони минають спонтанно під час продовження лікування. Гостра печінкова недостатність не виникла в жодного пацієнта, які брали участь у названих дослідженнях. У літературі повідомляють про ізольовані випадки гострої печінкової недостатності під час терапії статинами, але невідомо, чи їх частота перевищувала частоту ідіопатичної гострої печінкової недостатності в загальній популяції. У всякому разі малоімовірно, щоб періодичний моніторинг АСТ чи АЛТ міг запобігти надзвичайно рідкісним випадкам гострої печінкової недостатності.

СТАТИНИ І МІОПАТІЯ

Найсерйознішим ризиком, який асоціюється з терапією статинами, є міозит і рабдоміоліз. Цей ризик привернув до себе особливу увагу через те, що у 2001 році з ринку вилучили церивастатин, оскільки внаслідок названого ускладнення померло близько 100 пацієнтів. За даними FDA, ризик фатального рабдоміолізу був 3,16/млн виписаних рецептів церивастатину. Цей показник є набагато вищим, ніж для інших статинів: 0,19/млн рецептів для ловастатину, 0,12 для симвастатину, 0,04 для правастатину й аторвастатину і 0 для флювастатину.

Ризик рабдоміолізу збільшують фактори, які підвищують концентрацію статинів у сироватці. До цих факторів належать малий розмір тіла, літній вік, ниркова або печінкова дисфункція, діабет і гіпотироз. Ліки, які починають брати участь у метаболізмі статинів, є найважливішими факторами ризику рабдоміолізу. До них належать похідні фібринової кислоти, ніацин, циклоспорин, азольні протигрибкові препарати, макролідні антибіотики, інгібітори протеаз, нефазодон, верапаміл, дилтіазем, аміодарон і велика кількість грейпфрутового соку.

Механізм, яким статини індукують пошкодження м'язів, остаточно не відомий.

Серйозні проблеми з м'язами у дослідженнях статинів траплялися рідко. В аналізі Newman і співавт. жоден з лікованих аторвастатином пацієнтів не мав раб-

доміолізу і лише в одного рівень КФК був $> 10 \times$ ВЛН; 0,4% пацієнтів припинили прийом препарату внаслідок міальгії. У дослідженні ASCOT один з 5168 лікованих аторвастатином пацієнтів мав рабдоміоліз. Згідно з розрахунками Thompson і співавт., із 83 858 пацієнтів, рандомізовано зарахованих у групу статину або плацебо в попередніх великих дослідженнях статинів, про 49 випадків міозиту і 7 випадків рабдоміолізу було повідомлено у групі статинів порівняно з відповідно 44 і 5 випадками у групі плацебо. У дослідженні HPS тривале підвищення КФК $> 4 \times$ ВЛН виявили в 7 пацієнтів, лікованих симвастатином, і в 1 пацієнта з групи плацебо. Внаслідок м'язових симптомів лікування припинили 49 пацієнтів із 10 267 з групи статину і 50 із 10 267 з групи плацебо. Однак м'язові скарги були доволі частими: у третини пацієнтів з групи симвастатину і групи плацебо.

Визначення рівня КФК мало допомагає при оцінці м'язових симптомів, оскільки ці рівні часто підвищені і за відсутності статину.

СТАТИНИ І РАК

Ще одним застереженням щодо терапії статинами була можливість того, що вони при довготривалому застосуванні можуть збільшувати ризик виникнення раку. Статини викликають рак у гризунів, але екстраполяція даних, що стосуються гризунів, на людину є сумнівною. Мета-аналіз перших 5 великих досліджень статинів не виявив відмінності в частоті раку між пацієнтами, лікованими статинами і плацебо. У дослідженні HPS виявили однакову кількість нових первинних раків у пацієнтів, рандомізованих до симвастатину і плацебо, за якими стежили 5 років.

У дослідженні CARE рак грудної залози частіше виникав у групі правастатину, ніж у групі плацебо, але мета-аналіз усіх досліджень правастатину, у тому числі PROSPER і CARE, не виявив суттєвого ефекту препарату на частоту виникнення раку. Треба враховувати той факт, що гіперхолестеринемія сама по собі є фактором ризику виникнення раку грудної залози.

Нині статини досліджують як потенційні хіміотерапевтичні засоби для лікування раку грудної залози і меланоми.

СТАТИНИ У КЛІНІЧНІЙ ПРАКТИЦІ

Дані клінічних досліджень свідчать на користь агресивного застосування статинів у пацієнтів, що мають високий ризик виникнення ІХС і церебросудинних ускладнень, особливо в пацієнтів із встановленим захворюванням, незалежно від їх вихідного рівня холестерину. Невеликий ризик серйозних побічних ефектів у таких пацієнтів нівелюється величезним позитивним ефектом щодо запобігання смерті, ІМ, інсульту і необхідності ревазуляризації. На противагу цьому статини треба застосовувати більш консервативно в молодших пацієнтів, які мають низький ризик, навіть за наявності гіперліпідемії, оскільки дуже довготривалий ефект цих препаратів ще не відомий. В останніх пацієнтів доцільно обмежитися дією і фізичними навантаженнями.

Основним обмеженням застосування статинів у клінічній практиці є погана піддатливість пацієнтів до лікування. Хоча у клінічних дослідженнях 80-90% пацієнтів приймають статини протягом 5 років, у клінічній практиці більше половини пацієнтів припиняють лікування в межах 2 років, навіть якщо їм не доводиться платити за препарат.

Хоча на частому моніторингу печінкових ферментів наголошують в інструкціях до статинів, ця рекомендація не є однозначною. Незначне підвищення ферментів не має клінічного значення, а дуже рідкісним випадкам гострої печінкової недостатності, які виникають при терапії статинами, неможливо запобігти шляхом моніторингу печінкових ферментів. Одноразового визначення рівня ферментів

(разом з ліпідограмою) через 4-6 тижнів після початку терапії, імовірно, достатньо для звичайного пацієнта. Якщо пацієнт приймає названі препарати, що починають брати участь у метаболізмі статинів, а також за наявності печінкової і вираженої ниркової дисфункції лікування треба розпочинати з низьких доз і рівень печінкових ферментів моніторувати частіше.

Якщо в пацієнтів виникає незначна міальгія, то їх треба заохочувати продовжувати лікування при наявності високого ризику судинних ускладнень. Виражена міальгія або м'язова слабкість змушують припинити лікування статином. Визначення рівня КФК рідко допомагає у клінічній практиці, оскільки незначні підвищення цього ферменту часто трапляються в загальній популяції.

Накопичені докази свідчать, що зниження ризику за допомогою статинів пропорційне величині зниження холестерину, тому виражене зниження холестерину ЛПНГ є значно ліпшим, ніж помірне зниження. Рандомізовані клінічні дослідження засвідчили, що аторвастатин значно знижує частоту серцевих подій у пацієнтів без ІХС, у стабільних пацієнтів з ІХС, а також у пацієнтів з гострими коронарними синдромами. Дані про безпеку, подані Newman і співавт., підтверджують, що цей потужний статин має відмінну безпеку, що робить його чудовим вибором для лікування відповідних пацієнтів.

Підготував *Володимир Павлюк*